

บทที่ 2

วรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 ค่านิยม (Value)

2.1.1 ความหมายของค่านิยม

จรัญ พรหมอยู่ (2526) ได้ให้ความหมายว่า ค่านิยมเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมที่ผู้คนในสังคมปรารถนาอยากจะเป็นเจ้าของ อยากจะได้ อยากจะมี อยากจะเป็น หรือมีทัศนคติที่ดีต่อสิ่งนั้น ค่านิยมเป็นปัจจัยที่ทำให้ผู้คนมีพฤติกรรมเพื่อดำเนินสู่เป้าหมายที่ต้องการ

สงวนศรี วิรัชชัย (2527) ได้ให้ความหมายว่า ค่านิยมหมายถึงความคิดที่ทำให้คนเรารู้สึกสนใจเลือกในสิ่งที่ตนต้องการ พอใจหรือคิดว่าถูกต้องเหมาะสมควรจะทำ และยึดถือเป็นหลักปฏิบัติในการดำรงชีวิต

สุรางค์ จันทน์เอม (2529) ได้ให้ความหมายว่า ค่านิยมคือความคิด (Idea) ในสิ่งที่ควรจะเป็นหรือสิ่งที่ถูกต้องพึงปฏิบัติ มีความสำคัญ และคนสนใจเป็นสิ่งที่คนปรารถนาจะได้ หรือจะเป็น และมีความสุขที่จะได้เป็นเจ้าของ

ผ่องพรรณ เกิดพิทักษ์ (2531) ได้ให้ความหมายว่า ค่านิยมหมายถึง สภาพหรือการกระทำบางประการที่เราเชื่อหรือนิยามว่าควรยึดถือหรือยึดมั่นเพื่อจะได้บรรลุจุดประสงค์ หรือความมุ่งหมายของสังคมหรือของตัวเองนอกจากนี้ ค่านิยมยังเป็นความเชื่อที่มีลักษณะถาวรแต่อาจเปลี่ยนแปลงไปบ้างตามกาลสมัย และความคิดเห็นของคนส่วนใหญ่ในสังคม ค่านิยมยังทำหน้าที่เป็นเกณฑ์หรือมาตรฐานชี้นำพฤติกรรมกาปฏิบัติ และทำหน้าที่เป็นตัวบ่งชี้ถึงความต้องการของมนุษย์

ซูเปอร์ (Super, 1970) ได้ให้ความหมายว่า ค่านิยมหมายถึง สิ่งซึ่งเมื่อพิจารณาแล้วเป็นที่พึงปรารถนาแก่จิตใจ แก่เป้าหมาย หรือวิธีการที่มุ่งไปสู่เป้าหมายที่พึงปรารถนา ค่านิยมจะเกี่ยวข้องกับความรู้สึก และเป็นคุณภาพที่บุคคลต้องแสวงหา มิใช่กิจกรรมหรือวัตถุใดๆ ที่ห่อหุ้มอยู่ภายนอก ค่านิยมจึงเป็นเรื่องที่ลึกกว่าความรู้สึก

บราวน์ (Braun, 1971) ได้ให้ความหมายว่า ค่านิยมคือการพิจารณาตัดสินใจตามที่เป็นปรารถนา หรือ ความสำคัญของบางสิ่งบางอย่าง

กู๊ด (Good, 1973) ได้ให้ความหมายของค่านิยมตามแนวสังคมวิทยาว่าค่านิยมเป็นเรื่องของความสนใจ เช่น ค่านิยมในศิลปะก็เป็นความสนใจของผู้ที่มีรสนิยม มีความซาบซึ้ง ซึ่งเกิดจากความรู้ลึกต้องงานศิลปะต่างๆ ค่านิยมเกี่ยวกับเรื่องช่างไม้ ความสนใจของผู้ที่มีค่านิยมด้านนี้ก็จะมองไปในแง่ของเรื่องการใช้ประโยชน์ เป็นต้น

วอลเตอร์และสกอตต์ (Walter and Scott, 1979) ได้ร่วมกันให้ความหมายของค่านิยมว่า ค่านิยมหมายถึง ความคิดรวบยอดที่เป็นพื้นฐานในการเลือกของบุคคล ซึ่งแสดงออกเมื่อบุคคลมีความเชื่อมั่นในสิ่งที่คิดว่าถูกหรือผิด สำคัญหรือไม่สำคัญ จลตาหรือโง่ สวยหรือน่าเกลียดจริงหรือปลอม พื้นฐานแห่งการเลือกนี้ อาจแสดงออกโดยสติสัมปชัญญะ หรือจากจิตใต้สำนึกก็ได้

จากความหมายตามที่กล่าวมาพอสรุปได้ว่า ค่านิยมคือความเชื่ออย่างหนึ่งที่มีลักษณะถาวร ไม่เปลี่ยนแปลงง่าย โดยถือว่าสิ่งที่คนสนใจ ยอมรับ ยกย่อง หรือเห็นว่าถูกต้องดีงาม เป็นจุดหมายที่ต้องการของบุคคลหรือสังคม และมีผลทำให้บุคคลหรือสังคมยึดถือเป็นหลักในการประพฤติปฏิบัติตน เพื่อดำเนินไปสู่จุดหมายที่ต้องการ

2.1.2 ธรรมชาติของค่านิยม

โรคิช (Rokeach, 1968 อ้างถึงในเนื่อน กลิ่นรัตน์, 2525) กล่าวถึงลักษณะหรือธรรมชาติของค่านิยมดังนี้

1) ค่านิยมมีลักษณะยั่งยืนถาวร

ค่านิยมจะมีลักษณะยั่งยืนถาวร ไม่เปลี่ยนแปลงง่ายเป็นสาเหตุที่ทำให้บุคลิกภาพของกลุ่มคนในสังคมหนึ่งแตกต่างไปจากกลุ่มคนอีกสังคมหนึ่ง เช่น ความอ่อนน้อม เชื่อฟัง ความกตัญญู รู้คุณ เป็นลักษณะหนึ่งของคนไทย การที่ค่านิยมมีลักษณะยั่งยืนถาวร เนื่องมาจากการอบรมสั่งสอนมาตั้งแต่วัยเด็กและการปลูกฝังค่านิยมมักเป็นไปแบบหนักแน่น เช่น ความซื่อสัตย์ เด็กจะถูกสอนให้มีความซื่อสัตย์ โดยไม่มีเงื่อนไขว่า บางครั้งซื่อสัตย์มาก บางครั้งซื่อสัตย์น้อยก็ได้ แต่ค่านิยมของบุคคลก็สามารถเปลี่ยนแปลงได้จากการได้รับประสบการณ์ในช่วงชีวิตของบุคคล และการเปลี่ยนแปลงนั้นจะมีลักษณะยั่งยืนถาวร ไม่ใช่เปลี่ยนแปลงในลักษณะชั่วคราวช่วยตามอารมณ์ชั่ววูบของมนุษย์

2) ค่านิยมมีลักษณะเปรียบเทียบระดับความสำคัญ

ค่านิยมจะมีระดับความสำคัญแตกต่างกันไปตามแต่บุคคลหรือสังคม จะให้ความสำคัญ เช่น "ความซื่อสัตย์" กับ "ความสุขสบายในชีวิต" ต่างก็เป็นค่านิยมที่บุคคลได้รับมา แต่บางครั้งบุคคลหรือสังคม อาจให้ความสำคัญในเรื่องความสุขสบายในชีวิตมากกว่าความซื่อสัตย์ การเปรียบเทียบระดับความสำคัญของค่านิยมต่างๆ เกิดจากประสบการณ์ของบุคคลที่ได้รับตั้งแต่วัยเด็ก

ทำให้บุคคลเรียนรู้ที่จะแยกแยะ และจัดเรียงลำดับความสำคัญของค่านิยมจากมากที่สุดไปหาน้อยที่สุดอย่างเป็นระบบ

3) ค่านิยมมีลักษณะเป็นความเชื่อ

ค่านิยม คือ ความเชื่อ ซึ่งสามารถแบ่งได้เป็น 3 แบบ คือ

3.1 ความเชื่อแบบพรรณนา (Descriptive Beliefs) คือ ความเชื่อที่สามารถทดสอบได้ว่าถูกต้องหรือไม่ถูกต้อง เช่น ฉันเชื่อว่าฝนกำลังตก

3.2 ความเชื่อแบบประเมิน (Evaluative Beliefs) คือ ความเชื่อที่ได้ประเมินว่าสิ่งใดดีหรือไม่ดี เช่น ฉันเชื่อว่าการออกกำลังกายมีประโยชน์ต่อสุขภาพ

3.3 ความเชื่อแบบพรรณนากำหนดการ (Prescriptive or Proscriptive Beliefs) คือ ความเชื่อที่มีทิศทาง และเป้าหมายของการกระทำที่ถูกตัดสินว่าเป็นสิ่งที่จำเป็นหรือไม่จำเป็น เช่น ฉันเชื่อว่าเป็นสิ่งจำเป็นที่เราจะต้องซื้อสัตย์

สรวงศ์ ไคว้ตระกูล (2536) ได้กล่าวถึงลักษณะของค่านิยมไว้ดังนี้

- 1) ค่านิยมเป็นสิ่งที่เรียนรู้ได้
- 2) ค่านิยมเป็นแรงจูงใจที่จะผลักดันให้บุคคลแสดงพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง
- 3) ค่านิยมมักจะเป็นสิ่งที่กลุ่มคนในสังคมยึดถือว่าสำคัญ
- 4) ค่านิยมประกอบด้วยองค์ประกอบ 3 อย่าง คือ องค์ประกอบเชิงอารมณ์ความรู้สึก องค์ประกอบเชิงปัญญาหรือการรู้จัก และองค์ประกอบเชิงพฤติกรรม
- 5) ค่านิยมเปลี่ยนแปลงได้แต่ยากกว่าการเปลี่ยนทัศนคติ เพราะค่านิยมค่อนข้างรุนแรง ชับซ้อน และมักจะมีการให้คำมั่นผูกมัดตนเองและพยายามที่จะแสดงออกให้ผู้อื่นทราบ
- 6) ค่านิยมเปลี่ยนแปรตามชุมชน สังคมและวัฒนธรรมที่บุคคลนั้นเป็นสมาชิก เช่น ค่านิยม "การเกรงใจ" เป็นค่านิยมที่เป็นเอกลักษณ์ของคนไทย แต่ค่านิยมอื่น ๆ เช่น การเคารพผู้มีอาวุโสเป็นค่านิยมที่ร่วมกับบุคคลที่อยู่ในประเทศที่มีวัฒนธรรมทางตะวันออก เช่น ประเทศญี่ปุ่น จะเห็นได้ว่า หากเราได้ศึกษาในเรื่องลักษณะหรือธรรมชาติของค่านิยมแล้วจะทำให้เราทราบว่าลักษณะพฤติกรรมเช่นใดที่เป็นค่านิยม มีระดับความสำคัญอย่างไร สามารถเปลี่ยนแปลงไปได้มากน้อยเพียงใด และการเปลี่ยนแปลงนั้นเกิดขึ้นจากอิทธิพลของสิ่งใดบ้าง

2.1.3 ประเภทของค่านิยม

โรคิช (Rokeach, 1968 อ้างถึงใน นีออน กลิ่นรัตน์, 2525) ได้แบ่งค่านิยมเป็น 2 ประเภท ดังนี้

- 1) ค่านิยมในวิถีปฏิบัติ (Instrumental Values) มีลักษณะเป็นวิถีทางหรือ

เครื่องมือที่จะนำไปสู่จุดหมายปลายทางของชีวิต ตัวอย่างเช่น ความซื่อสัตย์ ความรัก ความรับผิดชอบ ความกล้าหาญ เป็นต้น ซึ่งค่านิยมประเภทนี้ยังแบ่งออกเป็น 2 แบบ

ก. แบบมีศูนย์รวมที่ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล (Interpersonal Focus or Moral Focus) คือ ค่านิยมที่กำหนดให้บุคคลไม่ประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ก่อให้เกิดความปวดร้าวใจ หรือเกิดความรู้สึกผิด ได้แก่ ความซื่อสัตย์ ความรับผิดชอบต่อผู้อื่น

ข. แบบมีศูนย์รวมที่ตัวบุคคล (Personal Focus or Competence Value) คือ ค่านิยมที่กำหนดให้บุคคลปฏิบัติตามเหตุผลและความเฉลียวฉลาดของเขา ถ้าปฏิบัติตามค่านิยมชนิดนี้ไม่ได้บุคคลจะรู้สึกอายนหรือผิดหวังในความไม่มีความสามารถของตน มากกว่าที่จะรู้สึกปวดร้าวใจ กังวลใจ ได้แก่ การมีความสามารถสูง ความกล้าหาญ ความคิดสร้างสรรค์ เป็นต้น

2) ค่านิยมในจุดหมายปลายทางชีวิต (Terminal Values) เป็นเป้าหมายที่พึงปรารถนาหรือที่ต้องการของบุคคล ตัวอย่างเช่น เสรีภาพ เสมอภาค สันติสุขของโลกมนุษย์ ซึ่งค่านิยมประเภทนี้แบ่งออกเป็น 2 แบบเช่นเดียวกัน

ก. แบบมีศูนย์รวมที่ตัวบุคคล (Personal Focus) เช่น ความพ้นทุกข์ ความสงบสุข

ข. แบบมีศูนย์รวมที่สังคม (Social Focus) เช่น ความมั่นคงของชาติ สันติสุขของโลกมนุษย์ การได้รับยกย่องในสังคม เป็นต้น

สปรองเกอร์ (Spranger, 1928 : อ้างถึงใน ประสาร มาลากุล ณ อยุธยา, 2523) ได้จำแนกค่านิยมที่สำคัญของมนุษย์ออกเป็น 6 ประเภท ดังนี้

1) ค่านิยมเชิงทฤษฎี (Theoretic Value) ได้แก่ ความต้องการค้นพบความเป็นจริง ซึ่งอาจทำโดยการทดลองเชิงวิทยาศาสตร์ หรือการใช้เหตุผลเชิงตรรก (Logical Reasoning) และความต้องการจัดรวบรวมความรู้ต่าง ๆ เข้าเป็นระบบความรู้

2) ค่านิยมเชิงเศรษฐกิจ (Economical Value) คือ ความต้องการที่เกี่ยวข้องกับการใช้ประโยชน์ทางสิ่งแวดล้อม ธุรกิจ ทรัพย์สิน เงินทอง และการแข่งขันในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจ

3) ค่านิยมเชิงสุนทรียภาพ (Aesthetic Value) ค่านิยมด้านนี้เกี่ยวข้องกับ การแสดงออกและความชื่นชมในความงาม และความสัมพันธ์กลมกลืนในรูปแบบต่าง ๆ เช่น ธรรมชาติ ดนตรี ศิลปะ วรรณคดี เป็นต้น

4) ค่านิยมเชิงสังคม (Social Value) ได้แก่ ความรักในเพื่อนมนุษย์ ความเอาใจใส่กับความสุข และสวัสดิภาพของเพื่อนมนุษย์และสังคมส่วนรวม

5) ค่านิยมเชิงการเมือง (Political Value) คือ ความต้องการแสวงหาอำนาจ

อิทธิพลและชื่อเสียง

6) ค่านิยมเชิงศาสนา (Religious Value) ได้แก่ ความเชื่อและยึดถือว่าชีวิตเป็นส่วนหนึ่งของจักรวาล ซึ่งมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ศาสนา หรือจุดหมายอันสูงสุดครอบคลุมอยู่ และการตั้งปรัชญาชีวิตตามแนวทางนี้

จากแนวความคิดของ โรคิชและสแปรงเกอร์ ที่ได้แบ่งค่านิยมออกเป็นหลายประเภทด้วยกัน ถึงแม้ว่าจะไม่ครอบคลุมค่านิยมในชีวิตมนุษย์ทั้งหมด แต่ก็ถือว่าได้รวมเอาค่านิยมที่สำคัญของมนุษย์ไว้เป็นส่วนมาก ซึ่งเราจะสามารถพบเห็นได้จากพฤติกรรมของบุคคลทั่วไปในสังคม ทั้งสองแนวความคิดจะเหมือนกันในลักษณะจุดมุ่งหมายในการดำเนินชีวิตที่บุคคลต้องการบรรลุถึง ซึ่งก็จะต่างกันไปตามค่านิยมแต่ละประเภท ส่วนความแตกต่างกันก็คือ แนวความคิดของโรคิชจะแบ่งค่านิยมออกเป็นจุดมุ่งหมายของบุคคลและสังคมแต่แนวความคิดของสแปรงเกอร์จะกล่าวถึงลักษณะประเภทของค่านิยมที่บุคคลสนใจว่ามีด้านใดบ้าง ซึ่งทั้งสองแนวความคิดจะทำให้เราเข้าใจค่านิยม และบทบาทหน้าที่ของบุคคลที่จะเป็นไปตามประเภทของค่านิยม ได้ดีขึ้นอีกด้วย

2.1.4 ความสำคัญของค่านิยม

อาเนทท์ อามาริม (2525) ได้กล่าวถึงความสำคัญของค่านิยมว่า "ค่านิยม" มีความเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมอย่างใกล้ชิด กล่าวคือ "ค่านิยม" บางอย่างได้สร้าง "แกน" (Core) ของวัฒนธรรมอธิบายได้ว่าค่านิยมทำให้เกิดคุณลักษณะพื้นฐาน (Fundamental Characteristics) ของวัฒนธรรมขึ้น เช่น การมีชีวิตอยู่อย่างอิสระของคนไทยมาแต่ครั้ง โบราณกาล ถือได้ว่าเป็นค่านิยมอย่างหนึ่งของคนไทย ซึ่งก็จะแสดงให้เห็นถึงประเพณีหรือวิถีชีวิตของคนไทย ซึ่งรวมเรียกกันว่า วัฒนธรรมไทย

เพราะฉะนั้น ค่านิยมจึงมีความสำคัญมาก และมีผลกระทบถึงความเจริญหรือความเสื่อมของสังคม กล่าวคือ สังคมที่มีค่านิยมที่ถูกต้องเหมาะสมก็ย่อมจะเจริญก้าวหน้า ส่วนสังคมที่มีค่านิยมตรงกันข้ามกับที่กล่าวข้างต้น ก็จะส่งผลในทางตรงกันข้ามเช่นกัน (เจวีรณ วรณประเสริฐ, 2522)

2.1.5 ลักษณะค่านิยมของสังคมไทย

สังคมไทยมีระบบค่านิยมที่แตกต่างไปจากสังคมอื่น ๆ อันเนื่องมาจากอิทธิพลหลายประการ ประกอบ เช่น

- 1) ขนบธรรมเนียมประเพณี แนวความคิดอันเป็นมรดกตกทอดจากโบราณกาล
- 2) การมีพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาของชนชาวไทยเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งมีอิทธิพลต่อ

แนวความคิด การดำเนินชีวิตและอุปนิสัยใจคอของคนไทย

3) ความเจริญทางวิทยาการ การนำเทคโนโลยีเข้ามาในประเทศ การยอมรับอารยธรรมตะวันตก

4) ความผันผวน และการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและการเมือง (สุพล วุฒิสาน, 2515)

จากอิทธิพลดังกล่าว จะส่งผลให้เกิดความแตกต่างในค่านิยมของสังคมชนบท และสังคมเมืองดังต่อไปนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ, กรมการฝึกหัดครู, หน่วยงานพิเศษ, 2520)

1) คนในชนบท มีความยึดมั่นในศาสนา มีความเชื่อในกฎแห่งกรรม ถ้าชีวิตในปัจจุบันไม่ดีก็เชื่อว่าเป็นเพราะกรรมที่ต้องยอมรับในชาตินี้ ถ้าประสบโชคร้ายก็เชื่อกรรมที่ช่วยส่งเสริมสำหรับในเมืองเชื่อในเรื่องของเหตุและผล เช่น ภาวะหรือปรากฏการณ์ธรรมชาติที่เกิดขึ้น ไม่ใช่เรื่องเคราะห์กรรม เป็นเรื่องที่ควบคุม หรือหาวิธีแก้ไขได้

2) การทำงาน การทำงานหรือการประกอบอาชีพของชาวชนบทขึ้นกับธรรมชาติมาตรฐานทางเศรษฐกิจจึงไม่มั่นคง ส่วนคนในเมืองการทำงานเป็นทาสของเวลา การดำรงชีวิตมีการแข่งขันกันมาก ทำให้ขาดความเอื้อเฟื้อต่อกัน ขาดระเบียบวินัย ส่วนในชนบททำงานเป็นเล่น ทำเล่นเป็นงาน

3) ชาวชนบทเวลาทำงานได้เงินจะสะสมเป็นวัตถุสิ่งของ เช่น ทองนาคร แหวน เพื่อแสดงถึงฐานะมีฐานะดี มีหน้ามีตา แต่ในเมืองแสดงค่านิยม ความทันสมัยด้วยการใช้ของต่างประเทศที่มีราคาแพง และมีการเปลี่ยนแปลงให้ทันสมัย ไม่ว่าจะเป็นแฟชั่น แนวความคิดหรืออุดมการณ์ต่าง ๆ เช่น ความคิดในเรื่องสิทธิ เสรีภาพ เป็นต้น

4) ชาวชนบทชอบเสี่ยงโชค มักหาวิธีรวยทางลัดด้วยการเล่นการพนันยามว่างจากการทำนา ส่วนในเมืองหาทางรวยด้วยการแข่งขันกันทำงาน ทำให้ชีวิตเคร่งเครียด

5) ชาวชนบท นิยมคุณความดี ยกย่องให้เกียรติคนที่ประพฤติดี แต่ชาวเมืองยกย่องผู้มีอำนาจมีตำแหน่ง

6) ชาวชนบท ชอบทำบุญเกินกำลังหรือนิยมพิธีการมาก มักเป็นการทำเพื่อไถ่อดกันหรือเนื่องมาจากความเชื่อถือในโลกหน้า ไม่เสียดายเงินที่จ่ายไปเพื่อการทำบุญ แม้จะต้องกู้หนี้ยืมสินกันก็ตาม แต่ในเมืองนิยมจัดงานพิธีมีความนุ่มนวลเพื่อย หรรษา เช่น งานวันเกิด เลี้ยงรุ่น เลี้ยงยศ แข่งขันกันจัดงานว่าใครจะใหญ่กว่ากัน เด่นกว่ากัน

2.1.6 ค่านิยมพื้นฐานของการสร้างชาติ (Basic Values in Nation Building)

การที่จะพัฒนาระบบการเมืองการปกครองของประเทศใดประเทศหนึ่งให้มีความเจริญ

รุ่งเรืองและมั่นคงได้นั้น นอกจากจะมีพื้นฐานทางวัตถุ เช่น ทรัพยากรธรรมชาติ (Natural Resources) และทรัพยากรมนุษย์ (Human Resources) แล้วจำเป็นต้องมีพื้นฐานทางจิตใจ อันเป็นค่านิยมพื้นฐาน ซึ่ง วิสสุทธิ์ โปธิแทน (2524) ได้รวบรวมและสรุป ดังนี้

1) การที่คนส่วนใหญ่หรือทั้งหมดของประเทศ เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมของสังคม (Public Interests) สำคัญกว่าผลประโยชน์ส่วนตัว (Private Interests) เพราะประโยชน์ส่วนรวม คือ ประโยชน์ของทุกคนร่วมกัน อันจะทำให้เกิดความเสมอภาคและส่งผลให้เกิด "ชีวิตที่ดี" ขึ้นในสังคมตามที่ทุกคนมุ่งหวัง หากคำนึงถึงแต่ผลประโยชน์ส่วนตัว และเอา راحتเอาเปรียบกันมากขึ้น ก็จะทำให้คนในสังคมเกิดความรู้สึกเป็นปฏิปักษ์ต่อกัน และจะส่งผลให้สังคมเสื่อมสลายไปในที่สุด

2) ความสำนึกในความเป็นชาติ (A Sense of Nationality) หมายถึง ความรักชาติต้องการให้ชาติตนเจริญก้าวหน้า ซึ่งหากคนในสังคมมีความสำนึกเช่นนี้ก็จะทำให้เกิดความสามัคคีกลมเกลียวกัน ช่วยกันทำนุบำรุงสิ่งที่อยู่แล้ว สร้างสิ่งดีให้มันใหม่และขัดสิ่งเลวทรามชั่วร้ายออกไป ความรู้สึกเช่นนี้เป็นความรู้สึกชาตินิยม (Nationalism) มิใช่ความหลงชาติ (Chauvinism) หรือเชื้อชาตินิยม (Racism) ซึ่งมองเห็นชาติของตนดีกว่าชาติอื่น แล้วมุ่งประณาม หรือรุกรานชาติอื่นโดยไม่หันกลับมามองตนเอง ผลที่สุดไม่เพียงแต่ชาติอื่นจะเดือดร้อนชาติตนเองก็จะเดือดร้อน และประสบความพินาศตามไปด้วย

3) ความต้องการระบอบการเมืองการปกครองอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกันของคนหมู่มากหรือคนทั้งหมดในประเทศ เพราะระบอบการปกครองใดจะสามารถดำรงอยู่อย่างมั่นคงได้นั้น ก็ต่อเมื่อมหาชนให้การสนับสนุน โดยเฉพาะระบอบประชาธิปไตย ซึ่งมีพื้นฐานอยู่ที่อำนาจอธิปไตยของปวงชนก็ยิ่งต้องการการสนับสนุนจากประชาชนมากที่สุด ฉะนั้นความต้องการของคนส่วนใหญ่หรือทั้งหมดจึงมีความสำคัญมากหากประชาชนมีความต้องการ และมีความเข้าใจในระบอบการปกครองอย่างชัดเจนมาก ก็จะสามารถผลักดันให้เกิดความสำเร็จในการปกครอง หากไม่ต้องการก็สามารถที่จะล้มเลิกระบอบการปกครองนั้นหรือไม่สถาปนาระบอบการปกครองนั้นขึ้นมาก็ได้

4) การที่ราษฎรส่วนใหญ่หรือทั้งหมด (รวมทั้งผู้ปกครอง) เป็นผู้มีความภาคภูมิใจคือราษฎรในประเทศมีความสำนึกและความเชื่อมั่นในความสามารถของตนเอง จะทำอะไรก็มีโอกาสประสบความสำเร็จมาก ในทางการเมืองก็เช่นกัน คนที่มีคุณภาพในทางการเมือง คือ คนที่ได้เรียนรู้การเมือง และรู้ว่าตนมีความสามารถในทางการเมืองอย่างไรบ้าง เมื่อคนในสังคมประชาธิปไตยมีคุณลักษณะเช่นนี้แล้ว ก็จะเกิดความรู้สึกภูมิใจในความสามารถและศักดิ์ศรีของตนเอง และเมื่อئันก็จะมีโอกาสร่วมพัฒนาการระบอบการปกครองให้เจริญก้าวหน้า และประสบความสำเร็จได้ในอัตราสูงจากทั้งหมดที่กล่าวมา เป็นค่านิยมพื้นฐานที่จะช่วยสร้างหรือพัฒนาระบอบการเมืองการ

ปกครองให้เจริญรุ่งเรือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมประชาธิปไตย บุคคลจะต้องมีค่านิยมพื้นฐานทางด้านจิตใจที่พึงามเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม มีความสำนึกในคุณค่าของตนและสังคม เมื่อทำได้ดังนี้แล้ว ระบอบประชาธิปไตยก็必将มีความมั่นคง และสามารถพัฒนาต่อไปได้

2.2 ประชาธิปไตย (Democracy)

2.2.1 ความหมายของประชาธิปไตย

คำว่า ประชาธิปไตย (Democracy) มีผู้ให้คำจำกัดความไว้ในลักษณะต่าง ๆ ดังต่อไปนี้
 ธาณินทร์ กรัยวิเชียร (2520) ได้ให้ความหมายว่า ประชาธิปไตย หมายถึง ระบอบการปกครองประเทศระบอบหนึ่ง ซึ่งเป็นการปกครองของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชน คำว่า "ประชาชน" ในที่นี้ มิได้หมายความว่าเฉพาะบุคคลกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง แต่หมายถึงปวงชนทั้งชาติไม่ว่าจะเป็นคนยากดีมีจนอย่างไร หรือประกอบอาชีพใดก็ตาม ปวงชนเหล่านี้นิยมมีสิทธิหน้าที่ และความรับผิดชอบในการปกครองประเทศร่วมกันและอย่างเสมอภาคกัน

สาโรช บัวศรี (2520) ได้ให้ความหมายของประชาธิปไตย เป็น 3 สถานะ คือ

- 1) ประชาธิปไตย ในฐานะที่เป็นอุดมคติ ซึ่งหมายถึง การมีศรัทธาและความเชื่อมั่นในสติปัญญา เหตุผล และความสามารถของมนุษย์ เทิดทูนอิสรภาพ และเสรีภาพของมนุษย์
- 2) ประชาธิปไตย ในฐานะที่เป็นระบบการเมือง และวิธีการจัดระเบียบการปกครอง หมายถึง ระบบการเมืองที่ถือว่า อำนาจเป็นของประชาชน หรือมาจากประชาชน รัฐบาลเป็นเพียงผู้ได้รับมอบหมายอำนาจให้ทำหน้าที่ปกครองแทนประชาชนเท่านั้น และประชาชนมีโอกาสเปลี่ยนแปลงผู้ใช้อำนาจแทนตนได้ โดยการเลือกตั้งที่มีกำหนดวาระ ถือว่าเป็นการปกครองของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชน

3) ประชาธิปไตย ในฐานะที่เป็นวิถีชีวิตหรือการดำเนินชีวิตประจำวัน หมายถึง การอยู่ร่วมกัน ปฏิบัติต่อกันด้วยความเคารพ ทั้งทางกายและวาจา ไม่ก้าวล่วงในสิทธิของผู้อื่น เคารพกฎเกณฑ์ของสังคม ร่วมกันรับผิดชอบ และทำประโยชน์เพื่อความผาสุกของส่วนรวม ตลอดจนการใช้สติปัญญา และความเฉลียวฉลาดในการแก้ปัญหาทั้งมวล

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช 2525 ได้ให้ความหมายของประชาธิปไตยว่าหมายถึง ระบอบการปกครองที่ถือมติปวงชนเป็นใหญ่ หรือการถือเสียงข้างมากเป็นใหญ่

เชาวรัตน์ คันสยะวิชัย (2525) กล่าวว่า คำว่า "ประชาธิปไตย" เป็นคำที่กรณหมั่น นราธิพงศ์ประพันธ์ทรงบัญญัติขึ้น ภาษาอังกฤษใช้คำว่า "Democracy" ซึ่งมาจากภาษากรีกว่า "Demos" หมายถึงประชาชน และ "Kratos" หมายถึง อำนาจ เมื่อรวมกันแล้วหมายความว่า อำนาจของประชาชน ส่วนในภาษาไทย คำว่า "ประชาธิปไตย" มาจากคำว่า "ประชา"

หมายถึง ประชาชน พลเมืองและ "อธิปไตย" หมายถึง อำนาจอิสระในการปกครองประเทศเป็นของประชาชน ฉะนั้น การปกครองระบอบประชาธิปไตย ก็คือ การปกครองโดยประชาชนผู้เป็นเจ้าของประเทศ และประชาชนสามารถใช้อำนาจอธิปไตยในการปกครองประเทศ

สุพัตรา สุภาพ (2529) กล่าวว่า ความหมายของประชาธิปไตย อาจแบ่งเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ ความหมายแคบ กับความหมายกว้าง สำหรับความหมายแคบ ถือว่า ประชาธิปไตย เป็นเพียงรูปแบบการปกครองแบบหนึ่งเท่านั้น แต่มีลักษณะพิเศษ คือ ประชาชนในแต่ละประเทศมีสิทธิ อำนาจ และโอกาสที่จะเข้าควบคุม กิจการทางการเมืองของชาติ หรือพูดให้ง่ายเข้าก็คือ ประชาชนมีอำนาจปกครองตนเอง ส่วนในความหมายกว้าง ประชาธิปไตยไม่ควรจะมีความหมายเพียงเท่าที่กล่าวข้างต้น แต่น่าจะหมายถึง ปรัชญาของสังคมมนุษย์หรือวิถีชีวิตที่ยึดถืออุดมคติ และหลักบางประการที่กำหนดแบบแผนแห่งพฤติกรรมระหว่างมนุษย์ในสังคม ในกิจการทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม

กู๊ด (Good, 1973) ได้ให้ความหมายของประชาธิปไตยไว้ใน Dictionary of Education ว่า ประชาธิปไตยเป็นการปกครองโดยประชาชน อำนาจอิสระเป็นของประชาชน และดำเนินการทั้งทางตรงและทางอ้อมโดยผ่านผู้แทน

จากความหมายทั้งหมดที่กล่าวมาพอที่จะสรุปได้ว่าประชาธิปไตยคือรูปแบบการปกครองที่ให้อำนาจแก่ประชาชนอย่างบริบูรณ์ และใช้อำนาจนั้นโดยผ่านทางรัฐบาล นอกจากนี้ ประชาชนในสังคมประชาธิปไตย ยังมีเสรีภาพอย่างกว้างขวางในการกำหนดแบบแผนวิถีการดำเนินชีวิตของตน ภายใต้ขอบเขตของกฎหมาย และไม่ก้าวล่วงสิทธิผู้อื่น ตลอดจนสามารถปฏิบัติหน้าที่ของตนในสังคม เพื่อให้เกิดความผาสุกแก่ตนเองและส่วนรวม

2.2.2 หลักการของประชาธิปไตย

การที่ประชาชนจะเข้าใจการปกครองในระบอบประชาธิปไตย และรับเอาการปกครองแบบนั้นไปใช้ในชีวิตรประจำวันได้อย่างแท้จริง ควรต้องเข้าใจและยอมรับแนวความคิดที่เป็นหลักเบื้องต้นของประชาธิปไตยเสียก่อนซึ่งมี 3 ประการดังนี้ (เชาวรัตน์ คันสยะวิชัย, 2525)

1) หลักเสรีภาพ (Liberty) หมายถึง การที่บุคคลจะทำอะไรก็ได้ตามใจชอบ ทำได้ตามเสรีหรือจะดเว้นทำอะไรก็ได้ไม่มีใครมาบังคับ เช่น นาย ก. ไม่ร้องเพลงก็ได้ไม่มีใครมาบังคับให้ร้อง เสรีภาพมีกฎหมายคุ้มครองอยู่แล้ว แต่ในการใช้เสรีภาพของบุคคลต้องไม่กระทบกระเทือนเสรีภาพ หรือสิทธิของผู้อื่น ต้องอยู่ภายใต้ขอบเขตของกฎหมาย ทุกคนต้องเคารพกฎหมาย เสรีภาพของบุคคลที่สำคัญๆ ได้แก่

1.1) เสรีภาพในร่างกาย คือ จะไปไหนมาไหนก็ได้ ไม่มีใครมาบังคับห้ามปรามแต่อย่างใด

1.2) เสรีภาพในการนับถือศาสนา ทุกคนจะนับถือศาสนาใดก็ได้

1.3) เสรีภาพในการพูด การแสดงความคิดเห็น ทุกคนย่อมพูดได้ คิดเห็นอะไรก็ได้ ภายใต้ขอบเขตแห่งกฎหมาย

1.4) เสรีภาพในการพิมพ์ จะตีพิมพ์เขียนบทความใดๆก็ได้ โดยไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน

1.5) เสรีภาพการประกอบอาชีพ ทุกคนมีสิทธิเสรีภาพที่จะประกอบอาชีพอะไรก็ได้ แต่ต้องเป็นอาชีพที่ถูกต้องตามกฎหมายใครจะมาบังคับห้ามปรามไม่ได้

เมื่อทุกคนมีเสรีภาพแล้วรัฐจะต้องให้สิทธิต่างๆ แก่ประชาชนด้วย เช่น สิทธิในการรับการศึกษา สิทธิที่จะได้รับการบำรุงทางสาธารณสุข สิทธิที่จะเข้ารับราชการ เป็นต้น สิทธิต่าง ๆ เหล่านี้ รัฐมอบให้ประชาชน ถ้าบุคคลใดไม่มีสิทธิก็เสนอให้รัฐบาลได้ทราบเพื่อหาทางแก้ไขต่อไป และเมื่อรัฐให้สิทธิเสรีภาพแล้ว ประชาชนก็ต้องมีหน้าที่ต่อประเทศเพราะประเทศเป็นของประชาชนทุกคน บุคคลหรือประชาชนจึงต้องมีหน้าที่อันพึงกระทำต่อประเทศ ได้แก่ การปฏิบัติตามกฎหมาย บ้านเมืองโดยเคร่งครัด เช่น การเสียภาษีอากร การเข้ารับราชการทหารของพลเมืองที่เป็นชาย การให้สิทธิออกเสียงเลือกตั้ง เป็นต้น

2) หลักความเสมอภาค (Equality) หมายความว่า ประชาชนทุกคนของประเทศต้องมีสิทธิเท่าเทียมกัน ไม่แตกต่างกันในการมีสิทธิเสรีภาพ หรือหน้าที่ของพลเมือง (ตามข้อ 1) แม้แต่ผู้มีฐานะร่ำรวยหรือบรรดาศักดิ์ ย่อมมีสิทธิเท่าเทียมกับประชาชนทั่วไป คือทุกคนต้องเท่าเทียมกัน เช่นสิทธิที่จะได้รับการศึกษาเล่าเรียน หม่อมหลวง และนายเชียว (ชาวนา) ก็มีสิทธิ เท่ากัน ในประเทศประชาธิปไตย เช่นใน อเมริกา อังกฤษ หรือประเทศไทยเราจะเห็นว่าบุคคลสามัญเรียนจบการศึกษาสูงๆ ก็มี เช่น จบแพทย์ ตึกเตอร์ นายร้อย นายเรือ เป็นต้น แม้แต่ในการคัดเลือกบุคคลเข้ารับราชการ ก็เปิดโอกาสให้ทุกคนสมัครเข้ารับราชการได้ เพียงแต่ผู้สมัครจะต้องมีคุณสมบัติตรงกับงานประเภทนั้น ๆ กำหนดไว้ทั้งนี้เพื่อความเหมาะสมและเกิดประโยชน์ต่อประเทศชาติมากที่สุด

3) หลักภราดรภาพ (Fraternity) คือ ประเทศประชาธิปไตย ประชาชนพลเมืองอยู่ในแบบแผนแห่งความเป็นพี่น้องกัน มีความรักใคร่กลมเกลียวกัน มีกฎหมายเป็นหลักในการอำนวยความสะดวกร่วมกัน บุคคลแต่ละคนจะต้องเคารพสิทธิเสรีภาพซึ่งกันและกัน จะต้องไม่ทำการใด ๆ เป็นการรบกวนเสรีภาพของผู้อื่น ถ้าผู้ใดฝ่าฝืนก็จะต้องได้รับโทษตามกฎหมาย เมื่อทุกคนปฏิบัติตามกฎหมาย บ้านเมืองก็เป็นสุข

นอกเหนือจากหลักประชาธิปไตยในแง่ส่วนบุคคลที่พึงมีสิทธิเสรีภาพ ความเสมอภาคและ
ภราดรภาพแล้ว ยังมีผู้กล่าวถึงหลักประชาธิปไตยซึ่งนอกจากจะมีความสอดคล้องกับที่กล่าวข้างต้น
ก็ได้กล่าวเพิ่มเติมในแง่ของระบอบการเมืองการปกครอง และกฎหมายอันจะทำให้เข้าใจได้ชัดเจน
ยิ่งขึ้นไปอีก โดย ธาณินทร์ กรัยวิเชียร (2520) ได้กล่าวถึงหลักสำคัญในระบอบประชาธิปไตย
ว่ามี 3 ประการ คือ

ประการที่หนึ่งระบอบประชาธิปไตยให้ประชาชนมีสิทธิ เสรีภาพและความเสมอภาคมากที่สุด
เท่าที่จะทำได้ กล่าวคือ

ก. ในด้านสิทธิและเสรีภาพนั้น ประชาชนจะมีสิทธิและเสรีภาพส่วนตัว และในการ
ปกครองบ้านเมืองด้วยตนเอง และสามารถแสดงความคิดเห็นอย่างอิสระมากที่สุดเท่าที่จะทำได้
โดยอาศัยเสียงข้างมากเป็นสำคัญ ดังสุภาษิตกฎหมายโรมันที่ว่า "เสียงประชาชนคือเสียงสวรรค์"
(vox dei, vox populi; The voice of the people is the voice of God.)
แต่ทั้งนี้จะต้องระลึกไว้เสมอว่า สิทธิและเสรีภาพของประชาชนนั้น ต้องอยู่ภายในขอบเขตแห่ง
กฎหมาย ซึ่งมีไว้เพื่อประสิทธิ์ประสาทความเป็นธรรมในสังคม เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อย
และเพื่อความมั่นคงของบ้านเมืองด้วย

ข. ในด้านความเสมอภาคนั้น มีข้อพิจารณาในเบื้องต้นว่า มนุษย์เราเกิดมาสติปัญญา
ก็ไม่เท่ากัน ความสามารถจึงไม่มีทางจะเท่ากันได้ดังนั้นจะให้บุคคลมีความเท่าเทียมกันหมดได้
อย่างไร นักประชาธิปไตยได้ตระหนักในเรื่องนี้เป็นอันดี ความเสมอภาคในระบอบประชาธิปไตย
จึงมีความหมายเพียงว่า ต้องจัดให้บุคคลทุกคนมีโอกาส ในอันที่จะอยู่ดีกินดีเท่ากันเท่านั้น เช่น
เด็กนักเรียนก็ควรมีโอกาสได้รับการศึกษาเท่าเทียมกัน ส่วนนักเรียนคนใดจะเรียนเก่งกว่าเพื่อน
ก็เป็นเพราะว่ามีความขยันขันแข็งหรือเฉลียวฉลาดกว่าในทำนองเดียวกัน บุคคลทุกคนก็มีโอกาส
ทำมาหากินได้เท่าเทียมกัน ใครทำมาหากินได้เก่งกว่าผู้อื่นก็เพราะผู้นั้นมีความขยันขันแข็งกว่า
หรือเฉลียวฉลาดกว่า ก็ถือว่าเป็นธรรมแล้วเพราะการที่จะจัดความเหลื่อมล้ำในด้านเศรษฐกิจ
และสังคมของบุคคลในสังคมประชาธิปไตยนั้น ย่อมทำไม่ได้ แต่โอกาสที่ให้ทำก็จะต้องมีขอบเขต
เพราะหากว่าปล่อยให้แข่งขันกันตามอำเภอใจแล้ว คนรวยก็ย่อมมีโอกาสที่ดีกว่าอยู่เสมอ
อย่างไรก็ตาม ความเสมอภาคในระบอบประชาธิปไตยนี้ ย่อมเป็นไปตามบัญญัติแห่งกฎหมาย
โดยเฉพาะในเรื่องสิทธิเสรีภาพขั้นมูลฐานของพลเมืองแล้ว ทุกคนย่อมได้รับความคุ้มครองตาม
กฎหมายโดยเสมอกัน จะต้องเคารพกฎหมายเช่นเดียวกันและเมื่อกระทำความผิดก็ต้องได้รับโทษ
ตามแต่โทษานุโทษเท่าเทียมกันทุกประการ

ประการที่สอง ระบอบประชาธิปไตยจะต้องประกอบด้วยองค์กรแห่งรัฐที่สำคัญ 3 องค์กร
ด้วยกันคือ ฝ่ายนิติบัญญัติ ฝ่ายบริหาร และฝ่ายตุลาการ

อำนาจสูงสุดของการปกครองประเทศในระบอบประชาธิปไตยคือ อำนาจอธิปไตย ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ฝ่าย ตามที่ได้กล่าวข้างต้น โดยแต่ละฝ่ายจะเป็นอิสระแก่กัน มีความสัมพันธ์กัน และควบคุมกำกับซึ่งกันและกัน กล่าวคือ ในรัฐสภาซึ่งทำหน้าที่ฝ่ายนิติบัญญัติ เป็นผู้บัญญัติกฎหมายให้คณะรัฐมนตรี หรือศาลทำหน้าที่ฝ่ายตุลาการ เป็นผู้ตีความกฎหมาย และพิจารณาอรรถคดี

องค์กรทั้ง 3 ฝ่ายนี้ ต่างดูแลและคานซึ่งกันและกัน (Checks and Balances) ไม่มีใครเหนือใคร กล่าวคือ ฝ่ายนิติบัญญัติ ได้แก่ รัฐสภาที่มีอำนาจตรากฎหมายขึ้นใช้บังคับ ขณะเดียวกันก็มีอำนาจควบคุมรัฐบาล ซึ่งเป็นฝ่ายบริหารให้บริหารราชการแผ่นดิน เพื่อประโยชน์สุขของมวลชนอย่างทั่วหน้ากัน หากฝ่ายบริหารละเลยต่อหน้าที่ รัฐสภาที่มีอำนาจจะลงมติไม่ไว้วางใจ ซึ่งมีผลให้รัฐบาลต้องลาออก ส่วนฝ่ายบริหารก็ควบคุมฝ่ายนิติบัญญัติให้ตรากฎหมายออกใช้บังคับแก่ประชาชนอย่างเหมาะสมแก่สภาพการณ์ของบ้านเมือง ซอบด้วยเหตุผลและความเป็นธรรม ถ้าฝ่ายนิติบัญญัติละเลยต่อหน้าที่ หรือควบคุมการบริหารราชการแผ่นดิน ไปในทางที่ไม่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่บ้านเมือง ฝ่ายบริหารก็มีอำนาจที่จะยุบสภา เพื่อให้มีการเลือกตั้งใหม่ได้ นอกจากนี้ ฝ่ายนิติบัญญัติมีอำนาจควบคุมฝ่ายตุลาการในแง่ที่ว่า บรรดากฎหมายทั้งหลายที่ศาลยุติธรรมใช้ รวมตลอดถึงการจัดองค์กรตุลาการนั้น ล้วนแต่ขึ้นอยู่กับฝ่ายนิติบัญญัติทั้งสิ้น และในบางประเทศ ฝ่ายตุลาการเองก็มีส่วนควบคุมฝ่ายนิติบัญญัติด้วย ในแง่ที่มีอำนาจวินิจฉัยว่ากฎหมายฉบับใดใช้บังคับไม่ได้ เพราะขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญอันเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศ สำหรับฝ่ายบริหารและฝ่ายตุลาการนั้น ต่างควบคุมซึ่งกันและกัน โดยฝ่ายบริหารเป็นผู้รับผิดชอบในการจัดตั้งศาลยุติธรรม และมีส่วนช่วยในศาลยุติธรรมพิจารณาคดีให้เสร็จไปโดยรวดเร็ว ส่วนศาลยุติธรรมมีอำนาจวินิจฉัยข้อพิพาทที่เกิดขึ้นระหว่างฝ่ายบริหารกับ เอกชน ในคดีที่ฝ่ายบริหารมีฐานะอย่างเดียวกับเอกชนจากระบบตุลาการและคานกันนี้เอง อำนาจทั้ง 3 ฝ่าย ก็จะได้ใช้ไปในทางที่ถูกต้องและเกิดประโยชน์สุขแก่ประชาชน

ประการที่สาม หลักสำคัญอีกประการหนึ่งของระบอบประชาธิปไตย ก็คือ "หลักนิติธรรม" (The Rule of Law) ซึ่งหมายถึง การปกครองโดยกฎหมาย กล่าวคือ บุคคลทุกคนเสมอกันในกฎหมาย ได้รับการคุ้มครองจากกฎหมายโดยเท่าเทียมกัน และเมื่อกระทำผิดก็ต้องรับโทษตามที่กฎหมายบัญญัติไว้ว่าการกระทำนั้นเป็นความผิดและกำหนดโทษไว้ เพราะการที่ระบอบประชาธิปไตยจะดำรงอยู่ และสามารถพัฒนาให้เจริญก้าวหน้าต่อไปได้ นอกจากบุคคลจะมีสิทธิ เสรีภาพ และได้รับโอกาสในการที่จะอยู่ดีกินดีเท่าเทียมกันแล้ว บุคคลก็ต้องมีหน้าที่และความรับผิดชอบต่อสังคม อีกทั้งต้องเคารพต่อกฎหมายบ้านเมืองด้วย มิฉะนั้นแล้วระบอบประชาธิปไตยก็ไม่อาจดำรงอยู่ได้

จากที่กล่าวมาข้างต้น ทั้งในแง่ความหมาย หลักการ และลักษณะสำคัญของระบอบประชาธิปไตย ก็พอจะมองเห็นและเข้าใจได้อย่างชัดเจนว่าประชาธิปไตยหมายความว่าอย่างไร

และมีลักษณะที่สำคัญอย่างไบบ้าง แต่การที่จะสร้าง ดำรงไว้ และพัฒนาประชาธิปไตยให้ไปสู่ความมีเสถียรภาพ และเจริญรุ่งเรือง ได้นั้นคนส่วนใหญ่หรือทั้งหมดในประเทศควรต้องมีวิถีชีวิตที่เป็นประชาธิปไตยเสียก่อน และจะต้องปลูกฝังสิ่งเหล่านี้แต่แต่ยังเป็นเด็ก เพื่อจะได้เติบโตเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพต่อไป สำหรับในประเทศไทยสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ ได้มองเห็นความสำคัญของเรื่องนี้เป็นอย่างมาก จึงได้จัดโครงการเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยในโรงเรียนขึ้น โดยถือเป็นเรื่องสำคัญสำหรับเด็ก ที่จะต้องมีจิตสำนึกที่เป็นวิถีชีวิตประชาธิปไตย จนสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน โดยจะฝึกและปลูกฝังนักเรียนใน 3 ด้าน คือ

1) มีความเคารพซึ่งกันและกัน (คารวธรรม) คือ ทุกคนจะต้องให้เกียรติซึ่งกันและกัน ทั้งกาย วาจา และความคิด โดยเคารพในความคิดของผู้อื่น แสดงความคิดเห็นโดยไม่ล่วงเกินผู้อื่น ให้โอกาสและเคารพความคิดเห็นของทุกคน รวมถึงการเคารพในสถาบันสำคัญของประเทศ เช่น ชชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์

2) มีการแบ่งปันกัน ร่วมงาน และประสานงานกัน (สามัคคีธรรม) คือ การทำงานร่วมกันโดยใครคนหนึ่งทางไหนก็แบ่งงานนั้นไปทำ โดยไม่บ้ายเบี่ยงหรือหลีกเลี่ยง ร่วมมือกันทำตามอัตราและประสานงานกันหมด โดยทำตามที่ได้ตกลงกันตามแผนที่วางไว้ให้ลุล่วงไปด้วยดี

3) มีความเชื่อมั่นในวิธีการแห่งปัญญา (ปัญญาธรรม) คือ การมีเหตุผลในการทำงาน การค้นคว้าหาความรู้ในเรื่องที่ถูกต้องมาใช้ในการทำงาน (สาโรช บัวศรี, 2520)

กองวิชาการ สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ (2536) ได้กล่าวถึงวิถีประชาธิปไตยว่า เป็นการนำเอาหลักการประชาธิปไตยมาใช้ในชีวิตประจำวันจนเป็นนิสัยในชีวิตหรือวิถีทางแห่งชีวิต (a Way of Life) ดังนั้น ครูจึงควรย้าให้นักเรียนทราบว่านอกจากจะยึดถือเอาประชาธิปไตย เป็นแบบของการปกครองแล้วยังจำเป็นจะต้องยึดถือเอาประชาธิปไตยไว้ในฐานะที่เป็นวิถีทางแห่งชีวิตประจำวัน (Democracy as a Way of Life) อีกด้วย และเมื่อยึดมั่นว่าวิถีชีวิตประชาธิปไตยประกอบด้วยพฤติกรรมที่สำคัญ 3 อย่างคือ คารวธรรม สามัคคีธรรม และปัญญาธรรมแล้ว ก็สามารถที่จะขยายวงกว้างออกไปทางด้านการปกครอง การเศรษฐกิจและสังคม รวมทั้งการศึกษา ซึ่งมีแนวปฏิบัติหรือมีรากฐานที่จะวิวัฒนาการไปได้อย่างเป็นประชาธิปไตยเช่นกัน และพร้อมกันนี้ได้กล่าวถึง พฤติกรรมที่แสดงออกถึงการมีวิถีชีวิตประชาธิปไตย ของนักเรียนว่า ควรประกอบด้วยคุณลักษณะดังนี้ คือ

1) ด้านคารวธรรม มีพฤติกรรมที่แสดงออกดังนี้

- เคารพในสถาบันพระมหากษัตริย์ ได้แก่ การแสดงความเคารพเทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์ในทุกโอกาส การร่วมกิจกรรมต่างๆ ที่จัดเพื่อแสดงความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ในโอกาสสำคัญต่างๆ การไปรับเสด็จเมื่อพระมหากษัตริย์หรือพระบรมวงศานุวงศ์

เสด็จไปในถิ่นอยู่หรือบริเวณใกล้เคียง การปฏิบัติต่อสัญลักษณ์ที่แสดงถึงสถาบันพระมหากษัตริย์ เช่น ธงชาติ พระบรมฉายาลักษณ์ เพลงสรรเสริญพระบารมี ฯลฯ ด้วยความเคารพ เมื่อได้ยินหรือเห็นบุคคลใดแสดงกิริยา วาจาหรือการกระทำอันไม่สมควรต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ ต้องกล่าวตักเตือน และห้ามไม่ให้ปฏิบัติเช่นนั้นอีก

- เคารพซึ่งกันและกันทางกาย ได้แก่ การแสดงการเคารพซึ่งกันและกัน เช่น การทักทาย การให้เกียรติแก่ผู้อื่น การแสดงความเคารพแก่บุคคลซึ่งอาวุโสกว่า การให้การต้อนรับแก่บุคคล และการแสดงความเอื้อเฟื้อซึ่งกันและกัน

- เคารพกันทางวาจา ได้แก่ การรู้จักพูดจาให้เหมาะสมกับกาลเทศะ ใช้คำพูดเหมาะสมตามฐานะของบุคคล พูดจาสุภาพไม่ก้าวร้าวส่อเสียด ไม่พูดในสิ่งที่จะทำให้ผู้อื่นเกิดความเดือดร้อน ไม่นำความลับของผู้อื่นไปเปิดเผย และไม่พูดนินทาหรือโกหก หลอกลวง

- เคารพในสิทธิของผู้อื่น ได้แก่ การไม่ล่วงละเมิดสิทธิของผู้อื่นทั้งทางกายหรือวาจา รู้จักเคารพในสิทธิของคนที่มาก่อนหลัง เคารพในความเป็นเจ้าของสิ่งของเครื่องใช้ และต้องรู้จักขออนุญาตเมื่อล่วงล้ำเข้าไปในที่อยู่อาศัยของบุคคลอื่น

- เคารพในความคิดเห็นของผู้อื่น ได้แก่ การยอมรับฟังความคิดเห็นของบุคคลอื่น เวลามีผู้พูดเสนอความคิดเห็นควรฟังด้วยความตั้งใจและใคร่ครวญด้วยวิจารณญาณ หากเห็นว่าเป็นการเสนอแนวความคิดที่ดีมีประโยชน์มากกว่าความคิดเห็นของตนเอง ก็ควรยอมรับและปฏิบัติตาม

- เคารพในกฎระเบียบของสังคม ได้แก่ การยึดมั่นในกรอบระเบียบของสังคม เช่น วัฒนธรรมประเพณี กฎเกณฑ์ทางสังคม และกฎหมายของประเทศ

- มีเสรีภาพและให้เสรีภาพในขอบเขตของกฎหมาย ขนบธรรมเนียมประเพณี

2) ด้านสามัคคีธรรม มีพฤติกรรมที่แสดงออกดังนี้

- การรู้จักประสานประโยชน์โดยถือประโยชน์ของส่วนรวมหรือของชาติเป็นที่ตั้ง ได้แก่ การทำงานร่วมกันอย่างสันติวิธี รู้จักประนีประนอมโดยคำนึงถึงประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นแก่ส่วนรวมเป็นใหญ่ มีการเสียสละความสุขส่วนตนหรือหมู่คณะเพื่อประโยชน์ของส่วนรวมหรือของชาติ

- ร่วมมือกันในการทำงานหรือทำกิจกรรมอย่างหนึ่งอย่างใดร่วมกัน โดยมีบุคคลผู้ร่วมงานตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป ในการร่วมกันทำงานนี้ จะต้องมีการวางแผนในการทำงาน ร่วมกันคิดร่วมกัน และทำร่วมกัน เมื่อถึงขั้นตอนของการทำงานก็ช่วยเหลือกันอย่างตั้งใจจริงจัง ไม่หลีกเลี่ยงหรือทำแบบเอาเปรียบผู้อื่น

- เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม

- รับผิดชอบต่อหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายจากส่วนรวม และหน้าที่ต่อสังคม

- ความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของคนในกลุ่ม ในหน่วยงาน และในสังคม

3.) ด้านปัญหาธรรม มีพฤติกรรมการแสดงออกดังนี้

- การไม่ถือตนเป็นใหญ่ คือ การรู้จักรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น การยอมรับฟังและปฏิบัติตามมติของเสียงส่วนมากในที่ประชุมหรือในการทำงานต่างๆ และการรู้จักเป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี
- เน้นการใช้ปัญญา ในเหตุผลและความถูกต้องในการตัดสินใจทั้งปวง ไม่ใช่ใช้เสียงข้างมากในการตัดสินใจเสมอไป
- เมื่อมีปัญหาใดเกิดขึ้น หรือเมื่อมีเรื่องที่จะต้องตัดสินใจ ทุกคนต้องร่วมกันคิดและช่วยกันตัดสินใจ โดยใช้เหตุผล
- ในกรณีที่มีปัญหาโต้แย้งในหมู่คณะ จะต้องพยายามอภิปรายจนกระทั่งสามารถชักจูงให้ทุกคนเห็นคล้อยตามเมื่อเกิดกรณีต่างๆ ก็มีเหตุผลที่ดีต่อกัน และไม่อาจชักจูงให้กลุ่มหันไปทางใดทางหนึ่งเท่านั้นจึงจะใช้วิธีการออกเสียง

2.3 ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ประวิทย์ อรรถวิเวก (2518) ศึกษาโนทัศน์เกี่ยวกับประชาธิปไตยของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ในกรุงเทพมหานคร กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 สายสามัญทั้งโรงเรียนรัฐบาล และโรงเรียนราษฎร์ จำนวน 400 คน เป็นนักเรียนชาย 200 คน นักเรียนหญิง 200 คน โดยใช้แบบสอบถาม และแบบสนทนมนิทัศน์เกี่ยวกับประชาธิปไตย ซึ่งสร้างขึ้นเองเป็นเครื่องมือในการวิจัย ผลการวิจัยพบว่านักเรียนโรงเรียนรัฐบาล และโรงเรียนราษฎร์ทั้งเพศชายและเพศหญิง มีนิทัศน์เกี่ยวกับประชาธิปไตยแตกต่างกัน และยังพบอีกว่านิทัศน์เกี่ยวกับประชาธิปไตยมีความสัมพันธ์กับการศึกษาของบิดา และอาชีพของมารดา แต่ไม่มีความสัมพันธ์กับการศึกษาของมารดา รายได้ของบิดามารดาและอาชีพของบิดา

วีระวรรณ พิบุญ (2518) ได้ศึกษาความรู้ และความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทในระบอบประชาธิปไตย ของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นในกรุงเทพมหานครกลุ่มตัวอย่าง คือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 สายสามัญ ทั้งโรงเรียนรัฐบาลและโรงเรียนราษฎร์ จำนวน 400 คน เป็นนักเรียนชาย 200 คน นักเรียนหญิง 200 คน โดยใช้แบบสอบถามความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทในระบอบประชาธิปไตยและแบบสอบถามการปฏิบัติจริง เป็นเครื่องมือในการวิจัย ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนโรงเรียนรัฐบาลและโรงเรียนราษฎร์ทั้งเพศชายและเพศหญิง มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทในระบอบประชาธิปไตยไม่แตกต่างกัน และยังพบอีกว่าการปฏิบัติจริงในระบอบประชาธิปไตย ของนักเรียนโรงเรียนรัฐบาล และโรงเรียนราษฎร์ไม่แตกต่างกัน

ชลอ ใบเจริญ (2519) ได้ศึกษาความคิดเห็นทางการเมืองของผู้นำเยาวชนชนบท โดยกลุ่มตัวอย่างคือ ผู้นำเยาวชนอาสาที่เข้าฝึกอบรมในศูนย์ฝึกเยาวชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จังหวัดขอนแก่น ระหว่างวันที่ 20 เมษายน - 9 กรกฎาคม 2519 โดยใช้แบบสอบถามและการสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือในการวิจัย ผลการวิจัยพบว่า ผู้นำเยาวชนชนบทมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องระบบการเมือง หรือสถาบันการเมืองโดยทั่วไป ตัวแทนของประชาชนหรือตัวแทนของรัฐ กฎหมาย หรือนโยบายของประเทศ ตลอดจนฐานะและบทบาทของตนเอง และพบว่าผู้นำเยาวชนชายจะมีความเข้าใจในเรื่องการเมืองดังกล่าวมากกว่าผู้นำเยาวชนชนบทหญิง และผู้นำเยาวชนชนบทจะมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องการเมืองต่างๆ มากขึ้น เมื่อมีระดับการศึกษาสูงขึ้น

สุวรรณี กุลวิจิตรรังสี (2520) ได้ศึกษาเกี่ยวกับความสำนึกต่อชาติของนักเรียนโรงเรียนสาธิตแห่งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ กลุ่มตัวอย่างคือ นักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ถึงระดับมัธยมศึกษาปีที่ 5 จำนวน 1,002 คน เป็นนักเรียนชาย 501 คน และนักเรียนหญิง 501 คน โดยใช้แบบสอบถามสำรวจจิตสำนึกต่อชาติของนักเรียนเป็นเครื่องมือในการวิจัย ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนมีความสำนึกต่อชาติและพระมหากษัตริย์สูงกว่า ความสำนึกต่อศาสนา วัฒนธรรม และการมีส่วนร่วมทางการเมือง ผลการวิจัยสรุปได้ว่า ควรมีการปลูกฝังความสำนึกต่อศาสนา วัฒนธรรม การเมือง การปกครองของประเทศโดยสถาบันการเรียนรู้ทางการเมืองที่สำคัญ คือ รัฐบาล พ่อแม่ ครู อาจารย์ สื่อมวลชนต่างๆ เพื่อให้เยาวชนได้เห็นความสำคัญของการปฏิบัติหน้าที่ต่อชาติเพื่อพัฒนาทัศนคติ ปลูกฝังความสำนึกต่อชาติแก่เยาวชนอันเป็นตัวแทนของชาติในอนาคต

กิตติ อมตชีวิน (2522) ได้ศึกษาการเรียนรู้ทางการเมืองในลัทธิประชาธิปไตยของนักเรียนชั้นประถมศึกษา กลุ่มตัวอย่างคือ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนวัดสุทธิสะอาด แขวงสามวาตะวันออก เขตมีนบุรี กรุงเทพมหานคร จำนวน 50 คน แบ่งเป็นกลุ่มทดลอง 25 คน เป็นกลุ่มควบคุม 25 คน โดยใช้แบบสอบถาม และแบบทดสอบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเป็นเครื่องมือในการวิจัย ผลการวิจัยพบว่า ก่อนการสอนทดลองทั้งความรู้เดิมเกี่ยวกับลัทธิประชาธิปไตยและทัศนคติทางการเมืองของนักเรียนในกลุ่มควบคุมและกลุ่มทดลอง ไม่แตกต่างกัน หลังการทดลอง นักเรียนกลุ่มทดลองมีความรู้ในลัทธิประชาธิปไตยเพิ่มมากขึ้นกว่ากลุ่มควบคุม ส่วนทัศนคติทางการเมืองของกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมไม่แตกต่างกัน กล่าวคือ มีทัศนคติทางการเมืองพอ ๆ กัน ผลการวิจัยได้แสดงให้เห็นว่า โรงเรียนระดับประถมศึกษาสามารถถ่ายทอดการเรียนรู้ทางการเมืองโดยตรงได้ โดยเฉพาะการเรียนรู้เกี่ยวกับลัทธิประชาธิปไตยส่วนการเรียนรู้ทัศนคติทางการเมืองแบบประชาธิปไตยนั้น พบว่า ตามโครงการวิจัยนี้ ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงทัศนคติทางการเมืองให้เป็นประชาธิปไตยเพิ่มขึ้นได้

สุตา รัตนมาโร (2522) ได้ศึกษาการปลูกฝังค่านิยมแบบประชาธิปไตยในชุมชนคลองจั่น และสลัมคลองเตย การศึกษาใช้การสัมภาษณ์หัวหน้าครอบครัว โดยเลือกตัวอย่างจากครอบครัว ในเคหะชุมชนคลองจั่น 50 ครอบครัว และจากครอบครัวในสลัมคลองเตย 50 ครอบครัว ผลการวิจัยพบว่า มีความแตกต่างกันในเรื่องค่านิยมแบบในเรื่องค่านิยมแบบประชาธิปไตย และการปลูกฝังค่านิยมแบบประชาธิปไตย โดยครอบครัวในชุมชนคลองจั่นมีค่านิยม และมีการปลูกฝังค่านิยมแบบประชาธิปไตยสูงกว่าครอบครัวในสลัมคลองเตยในแง่ของความห่วงใยผู้อื่น ความมีใจกว้าง การให้สิทธิเสรีภาพ การสนับสนุนให้แสดงความคิดเห็น การเคารพซึ่งกันและกัน ส่วนในแง่ความรับผิดชอบไม่มีความแตกต่างกันระหว่างสองชุมชน

สมบัติ ศรีประเสริฐ (2524) ได้ศึกษา ความสัมพันธ์ระหว่างมโนทัศน์กับพฤติกรรมประชาธิปไตยของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ในกรุงเทพมหานคร กลุ่มตัวอย่างคือ นักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนรัฐบาลและโรงเรียนราษฎร์ จำนวน 540 คน โดยใช้แบบสอบถามมโนทัศน์ประชาธิปไตย และแบบสอบถามพฤติกรรมประชาธิปไตย ซึ่งสร้างขึ้นเอง เป็นเครื่องมือในการวิจัย ผลการวิจัยพบว่า มีความสัมพันธ์ระหว่างมโนทัศน์และพฤติกรรมประชาธิปไตยของนักเรียนที่บิดามีอาชีพต่างกันแต่ไม่มีความสัมพันธ์ในองค์ประกอบต่อไปนี้ คือ ประเภทของโรงเรียน เพศ การศึกษาของบิดา และรายได้ของครอบครัว นอกจากนี้ยังพบอีกว่า นักเรียนมีมโนทัศน์ประชาธิปไตยแตกต่างกันตามประเภทของโรงเรียน การศึกษาของบิดา รายได้ของครอบครัว และอาชีพของบิดา สำหรับนักเรียนชาย และนักเรียนหญิงมีมโนทัศน์ประชาธิปไตยไม่แตกต่างกัน ส่วนพฤติกรรมประชาธิปไตยของนักเรียนจะแตกต่างกันตามประเภทของโรงเรียน เพศ การศึกษาของบิดา รายได้ของครอบครัว และอาชีพของบิดา

อารียา ศิวะบุตร (2525) ได้ศึกษา ความรู้ความเข้าใจทางจริยธรรมเกี่ยวกับพฤติกรรมทางการเมืองของนักเรียน ครูและผู้ปกครอง กลุ่มตัวอย่างประกอบด้วยนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ครูและผู้ปกครองจากกรุงเทพมหานคร ภาคกลาง ภาคเหนือ ภาคใต้ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จำนวน 2,835 คน โดยใช้แบบสอบถามความรู้ความเข้าใจทางจริยธรรมเกี่ยวกับพฤติกรรมทางการเมือง ซึ่งคณะผู้วิจัยภาควิชาจิตวิทยา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สร้างขึ้นเป็นเครื่องมือในการวิจัย ผลการวิจัยพบว่า พฤติกรรมทางการเมืองที่นักเรียน ครู และผู้ปกครองมีความรู้ความเข้าใจว่าเป็นพฤติกรรมที่ดี ถูกและควรอย่างมากคือ การปฏิบัติตามระเบียบแบบแผนอย่างเคร่งครัด การสละเพื่อส่วนรวม การจัดสวัสดิการแก่ผู้ด้อยโอกาส และการสละสิทธิเสรีภาพส่วนบุคคล พฤติกรรมที่ไม่ดี ผิดและไม่ควรอย่างมาก คือ การปิดบังผู้กระทำผิดกฎหมาย และการแจ้งความเท็จ ส่วนพฤติกรรมที่ยังตัดสินแน่นอนไม่ได้ว่าดี หรือไม่ดี ถูกหรือผิด ควรหรือไม่ควร ได้แก่ การยอมปฏิบัติตามกฎหมาย

บ้านเมือง การลดหย่อนโทษให้แก่ผู้กระทำผิดโดยประมาท การต่อต้าน และการปกครองด้วยความรุนแรง ส่วนความรู้ความเข้าใจในทางจริยธรรม เกี่ยวกับพฤติกรรมทางการเมือง เมื่อแยกตามเพศ ศาสนา สถานภาพ อาชีพหลักของครอบครัว สภาพความเป็นเมืองและภูมิภาคนั้น มีความแตกต่างกัน นอกจากนี้ยังพบว่า นักเรียน ครู และผู้ประกอบการ มีความปรารถนาต่อผลการกระทำใน 7 ลักษณะ ซึ่งอยู่ในระดับสูง ตามลำดับดังนี้ คือ ความสำเร็จในชีวิตการทำงานความมั่นคงปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ความเป็นผลดีต่อสังคม ความเป็นที่รักใคร่ชื่นชมของผู้อื่น ความสุขสบายใจ ความรู้สึกว่าตนเองมีค่านาภาคภูมิใจ และความมั่งมีทรัพย์สินเงินทอง

จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องแสดงให้เห็นว่าการพัฒนาประชาธิปไตยให้กับนักเรียนเป็นสิ่งสำคัญมาก เพราะนักเรียนเป็นบุคคลซึ่งถือว่าเป็นอนาคตของชาติ การที่นักเรียนจะมีพฤติกรรมเป็นไปตามวิถีชีวิตประชาธิปไตยได้นั้น นักเรียนต้องมีค่านิยมที่ดีต่อพฤติกรรมในสังคมประชาธิปไตยเสียก่อนซึ่งหากสามารถพัฒนาในตัวนักเรียนได้แล้ว ผลดีที่เกิดขึ้น คือ ทำให้การพัฒนาประชาธิปไตยในโรงเรียนบรรลุเป้าหมาย และส่งผลต่อการพัฒนาประชาธิปไตยในระดับหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัดจนกระทั่งถึงระดับประเทศต่อไป